

Nr 230.

Godkänd av första kammaren den 6 juni 1923.
Godkänd av andra kammaren den 7 juni 1923.

*Riksdagens skrivelse till Konungen angående utredning om
statens övertagande av de utav landstingen upprättade
småskoleseminarierna.*

(Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 12.)
(Andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 6.)

Till Konungen.

Enskild motionär inom riksdagen har gjort framställning i syfte att åtgärder måtte vidtagas, för att utredning måtte komma till stånd genom skolöverstyrelsen rörande statens övertagande av de utav landstingen upprättade småskoleseminarierna eller vissa av dem, samt att det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning, måtte föreläggas riksdagen.

Riksdagens vederbörande utskott har i föreskriven ordning inhämtat yttrande i ärendet från skolöverstyrelsen samt, sedan svenska landstingsförbundet beretts tillfälle att i ämnet avgiva utlåtande, från detsamma fått mottaga yttrande över motionen ävensom en vid detsamma fogad, av förbundets sekreterare utarbetad promemoria i samma ämne.

För utbildande av lärare vid småskolorna i finska och lappska församlingar hava sedan lång tid tillbaka funnits av staten inrättade småskoleseminarier i Haparanda och Murjek. Under de senaste åren har staten jämväl övertagit dels det i Lycksele befintliga småskoleseminariet, vilket förut ägdes av vederbörande landsting och avser utbildande av lärare i lappska församlingar, dels ock småskoleseminariet i Hageström, vilken av ägaren mot visst ekonomiskt vederlag överlåtits åt staten.

Behovet av lärarkrafter vid landets småskolor fylldes emellertid endast i mycket ringa mån genom de anordningar, som staten vidtog.

Redan tidigt började därför landstingen att sörja för utbildning av småskollärare, och genom kungörelsen den 11 januari 1878 angående ytterligare lönetillskott åt lärare och lärarinnor vid småskolor lämnades anvisningar rörande lärotid och lärokurser för av landstingen inrättade seminarier. Därjämte upprättades en del enskilda småskoleseminarier. För närvarande äro 27 med offentliga medel understödda småskoleseminarier i verksamhet, nämligen, förutom de fyra ovannämnda, 20 landstingsseminarier, två av landsting understödda privata småskoleseminarier samt ett Göteborgs stad tillhörigt småskoleseminarium.

För småskoleseminariernas verksamhet gällde före 1919 års reform inga särskilda författningsbestämmelser.

Då 1919 års reform genomfördes, gjorde sig behovet av en förbättrad småskollärarytbildning starkt gällande. I första hand avsågs också med nämnda reform att genom höjda inträdesfordringar, utvidgade lärokurser, mera kvalificerade lärarkrafter vid seminarierna och en bättre utrustning av dessa läroanstalter i allmänhet åstadkomma en förbättrad småskollärarytbildning.

Den vid genomförandet av 1919 års reform kanske viktigaste frågan torde hava varit den, huru *staten* skulle förhålla sig till småskollärarytbildningen. Nästan undantagslöst ställde sig de härom hörda myndigheterna på den ståndpunkten, att landstingen borde såsom hittills vara småskoleseminariernas principaler. Även från flertalet landsting hade denna mening vunnit anslutning, i det av från 20 landsting infortrade yttranden icke mindre än 17 tillstyrkte bibehållandet av landstingens skyldighet att i första hand svara för småskollärarytbildningen.

Då det för dem, som förberedde reformen, gällde att fatta ståndpunkt till det ifrågavarande spørsmålet, föll det sig med hänsyn till vederbörande kommunala samfälligheters ställning till frågan helt naturligt, att man fortsatte på samma väg som hittills, då denna uppenbarligen var den genaste och således tidigast skulle lämna det åsyftade resultatet, en förbättrad småskollärarytbildning. Enligt vederbörande departementschefs mening ansågs för den skull *staten* icke för det dåvarande böra övertaga småskollärarytbildningen. Även riksdagen anslöt sig till den av departementschefen uttalade uppfattningen, att *staten* icke för det dåvarande borde övertaga ifrågavarande gren av lärarytbildningen, utan att denna »fortfarande och tillsvidare» borde vara en angelägenhet huvudsakligen för landstingen. Några principiella betänkligheter mot att *staten* övertog småskollärarytbildningen framfördes däremot varken från skolöverstyrelsen, i propositionen eller av riksdagen.

Efter genomförandet av 1919 års reform synes den uppfattningen, att staten bör svara för småskollärarytbildningen, hava vunnit en allt allännare utbredning. Från åtskilliga landsting hava ock framställningar gjorts såväl hos Eders Kungl. Maj:t som hos landstingsförbundet med syftemål, att staten måtte övertaga ifrågavarande läroanstalter. Det skäl, som vid genomförandet av 1919 års reform måhända vägde tyngst, då det gällde att taga ståndpunkt till frågan om vem som borde bliva småskoleseminariernas principaler, nämligen landstingens då nästan enhälliga önskan att få svara för småskoleseminarierna, kan således icke nu återopas för ett bibehållande av den nuvarande ordningen i förevarande avseende.

Rent principiellt synes det riksdagen riktigast, att staten svarar för småskollärarytbildningen. Härför talar, å ena sidan, den omständigheten, att utbildningen av småskollärare numera ligger så att säga vid sidan av landstingens övriga verksamhet, som alltmer kommit att avse sjukvård och anstaltsvård i allmänhet och i samband därmed stående sociala frågor, samt, å andra sidan, att de läroanstalter, varom nu är fråga, i lika hög grad som folkskoleseminarierna representera även ett statsintresse. Småskoleseminarierna äro ju fördenskull också ställda under statens kontroll och ledning, staten bestämmer i detalj deras såväl organisation som arbetssätt. Såväl av rent pedagogiska skäl som ur ekonomiska synpunkter synes därför statens övertagande av småskoleseminarierna böra förordas. I motionen har framhållits, att, som förhållandet nu vore, komme det ena landstinget att i avsevärt högre grad än det andra betungas med utgifter för detta ändamål, och även de landsting och de städer, som icke upprättat något seminarium, kunde dock få sitt behov av småskollärarytor tillgodosett på övriga landstings bekostnad.

I statens hand skulle helt visst ock undervisningen kunna ordnas mera praktiskt samt bliva billigare och bättre och läroanstalterna rikare utrustade med materiel och lärarkrafter. Medlet härtill skulle i första hand bliva en minskning av antalet småskoleseminarier och en utvidgning av de därefter kvarstående. Såsom av det anförda framgår, bedrivs seminarieverksamheten för närvarande vid inalles 27 småskoleseminarier. Antalet folkskoleseminarier däremot utgör allenast 15, och dock är elevantalet vid sistnämnda anstalter nära 100 % högre än vid de förstnämnda. Dessa siffror tala otvetydigt för att antalet småskoleseminarier bör kunna väsentligen reduceras. Möjligheten och befogenheten av en dylik reduktion ökas i samma mån som behovet av småskolelärarytor minskas.

Att en minskning av antalet småskoleseminarier i och för sig är önskvärd har ej heller på något håll förnekats. Erfarenheten har emellertid visat, att ett samarbete mellan olika landsting ofta nog stöter på svårigheten att vinna enighet om seminariets förläggningsort. Ett organiserat samarbete mellan två eller flera landsting eller kommuner, vilka som helst, skulle, såsom ock i landstingsförbundets promemoria framhållas, medföra betydande svårigheter även i andra avseenden eller förutsätta en vidlyftig organisation. Söker man bygga samarbetet på ett enkelt avtal mellan parterna, kunna lätteligen tvistigheter uppstå beträffande vissa organisationsfrågor samt fördelningen på respektive kommuner av anslag för extra behov, och svårigheter uppstå, då kommunerna härutinnan stanna i olika beslut. Även ur denna synpunkt torde den enda framkomliga vägen för åstadkommande av en erforderlig reduktion beträffande antalet småskoleseminarier vara den, att staten helt och hållet åtager sig hithörande undervisningsanstalter.

Det torde också vara det verksammaste medlet för att åstadkomma en utjämning av de för närvarande på de olika landstingen synnerligen olika fördelade kostnaderna för småskoleseminarierna. Att dessa utgifter för närvarande tynga så ojämnt, beror naturligtvis, såsom ock av landstingsförbundet framhållits, i främsta rummet på att den bevillningstaxerade inkomsten både absolut taget och i förhållande till folkmängden är olika i olika län. Men bidragande orsaker utgöra också folk-täthets- och kommunikationsförhållandena, vilka öva inflytande på antalet erforderliga lärarkrafter inom vederbörande län. Att en utjämning av kostnaderna för småskollärarseminarierna ej står att vinna genom att närliggande landstingsområden slå sig tillsamman om en gemensam läroanstalt, torde vara tydligt nog, eftersom de gemensamma kostnaderna väl alltid komme att uppdelas på de olika landstingen allt efter antalet seminarieelever från det ena eller det andra länet, eller efter de olika länens behov av småskollärare. Att det ena länet frivilligt och i största omfattning skulle åtaga sig kostnader, som, därest intet samarbete förelåge, skulle ankommit på grannlandet, torde knappast kunna förutsättas. Men även om ett visst samarbete mellan olika län ägde rum, kan ju ett sådant i varje fall icke sträcka sig längre än till ett begränsat antal närliggande län, varför på denna väg någon effektiv kostnadsutjämning icke kan vinnas.

Förutom ovannämnda skäl för dessa seminariers förstatligande kan framhållas ytterligare ett, nämligen svårigheten eller omöjligheten för landstingen att efter enhetliga grunder anpassa seminariernas elevantal efter landets behov av lärarkrafter. Ihåggkommas bör, att behovet av

småskollärarynnor i mycket stor omfattning sammanhänger med tillgången på examinerade folkskollärare, vilken för närvarande är i kraftigt stigande. Den avveckling av lärarbristen, till vilken tecken redan börjat visa sig, kommer sannolikt att först göra sig märkbar för småskollärarkåren. Efter hand som lärare med examen från folkskoleseminarierna stå till förfogande, kommer det att bliva alltmera sällsynt, att småskollärarynnor förordnas att undervisa i den egentliga folkskolan, eller med andra ord, antalet för småskollärarynnor tillgängliga platser kommer att avsevärt minskas. För landstingen torde det vara så gott som omöjligt, att, såsom staten för närvarande i motsvarande fall gör i fråga om folkskoleseminarierna, företaga en reglering nedåt av elevantalet vid småskoleseminarierna. En indragning av klasser vid landstingsseminarierna stöter på svårigheter redan av den anledningen, att i enlighet med den nya stadgan så gott som samtliga seminarielärare gjorts till ordinarie. Det torde emellertid icke vara uteslutet, att, om antalet lediga småskollärarynnor ökas, landstingen i de län, där redan för närvarande finnes god tillgång på dylika lärarkrafter, stänga sina seminarier, varigenom kostnaderna för lärarutbildningen bleve ännu mera ojämnt fördelade än nu, och hela systemet skulle löpa fara att sprängas.

Ehuru starka skäl synas kunna åberopas till förmån för avsedda seminariers förstatligande har riksdagen beaktat, att de statsfinansiella förhållandena svårligen kunna inom de närmaste åren medgiva statens övertagande av småskollärarynnutbildningen åtminstone icke i det fall att detta övertagande med nödvändighet skulle ske efter inlösen till deras fulla värde av landstingens seminariabyggnader. Jämväl har riksdagen uppmärksammat, att en begäran om utredning i ämnet skulle kunna komma att uppfattas såsom en utfästelse från riksdagens sida att under den närmaste framtiden övertaga småskollärarynnutbildningen och att genom en sådan uppfattning ett osäkerhetstillstånd skulle skapas, som kunde verka återhållande på landstingen, när det bleve fråga om anskaffande av lokaler och förbättringar i övrigt i seminariernas utrustning. Det torde emellertid med fog kunna ifrågasättas, huruvida icke, då frågan om småskoleseminariernas förstatligande nu en gång blivit aktuell, ett sådant osäkerhetstillstånd kan anses föreliggande.

Genom att bringa klarhet i fråga om möjligheten och lämpligheten av ett förstatligande av småskoleseminarierna skulle en utredning kunna bidra till att berörda osäkerhetstillstånd förkortades, och det bör även kunna förväntas, att det statsfinansiella läget förbättrats till den tidpunkt, då den ifrågasatta utredningen slutförts. Då ett övertagande av småskoleseminarierna själfallet kan tänkas under väsentligt olika villkor,

torde för övrigt först genom en utredning kunna klargöras, vilka anspråk ett förstatligande av småskolläro-utbildningen skulle ställa på statskassan. Under dessa förhållanden finner sig riksdagen i frågans nuvarande läge böra hemställa om en genom skolöverstyrelsen företagen förutsättningslös utredning, huruvida och på vilka villkor staten bör övertaga de av landstingen upprättade småskoleseminarierna, vilken utredning dock ej får uppfattas såsom någon förhandsutfästelse från riksdagens sida och därför ej heller bör föranleda något eftersättande av landstingens omsorger för sitt seminarieväsen.

På grund av vad sålunda anförts får riksdagen anhålla, att Eders Kungl. Maj:t täcktes föranstalta om utredning, huruvida och i vilken utsträckning staten bör övertaga de av landstingen upprättade småskoleseminarierna, samt därefter vidtaga de åtgärder, som av utredningen må föranledas.

Stockholm den 7 juni 1923.

Med undersätlig vördnad.
